

AGNIESZKA FLUDA-KROKOS
MARCIN A. KLEMENSKI
KRZYSZTOF ZIOMEK
Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

SPRAWOZDANIE Z OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI
NAUKOWEJ *SPUŚCIZNY W ZBIORACH ARCHIWALNYCH,
BIBLIOTECZNYCH I MUZEALNYCH BAZĄ ŹRÓDŁOWĄ
W BADANIACH BIOGRAFICZNYCH*, KALISZ, 22–23 IX 2022

W dniach 22–23 września 2022 r. odbyła się w Kaliszu ogólnopolska konferencja naukowa *Spuścizny w zbiorach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych bazą źródłową w badaniach biograficznych*. Jak pokazała liczba zgłoszeń, referatów i dyskusji, konferencja była oczekiwana przez szerokie grono badaczy reprezentujących różne dziedziny i instytucje nauki i kultury. Bibliotekę Naukową PAU i PAN w Krakowie reprezentowali: dr Agnieszka Fluda-Krokos – dyrektor Biblioteki, oraz dr Marcin Klemenski i mgr Krzysztof Ziomek – pracownicy jej Działu Zbiorów Specjalnych. Wygłosili oni referaty prezentujące ostatnie wyniki podejmowanych przez siebie badań. Dyrektor A. Fluda-Krokos była także członkinią Komitetu Naukowego wydarzenia, który współtworzyli: dr hab. Krzysztof Walczak, prof. AK (Akademia Kaliska, dalej: AK, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk – dalej: KTPN) – przewodniczący; dr hab. Ewa Andrysiak, prof. AK (AK, KTPN); dr hab. Aneta Firlej-Buzon, prof. UW r (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego), dr Iryna Horban (Muzeum Etnografii i Przemysłu Artystycznego we Lwowie Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), prof. dr hab. Alicja Kulecka (Wydział Historii, Zakład Archiwistyki, Dydaktyki i Historii Historiografii Uniwersytetu Warszawskiego) oraz dr hab. Mirosław A. Supruniuk (Archiwum Emigracji i Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu). Nad organizacją wydarzenia czuwał Zespół Organizacyjny w składzie: dr Bogumiła Celer (KTPN, Pedagogiczna Biblioteka Publiczna Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu, dalej: PBP KP) – przewodnicząca, Marcin Mikołajczyk (KTPN, Biblioteka Naukowa AK) – sekretarz konferencji, Anna Lisiecka (PBP KP), Henryka Karolewska (KTPN, PBP KP), Róża Pomiecińska (KTPN, PBP KP), Anna Wojtyńska (KTPN, PBP KP), Aldona Zimna (KTPN, PBP KP). Głównym organizatorem spotkania było KTPN, Pracownia Encyklopedii i Słowników. Obrady odbywały się w budynku PBP KP. Wydarzenie uzyskało wsparcie wielu instytucji: dofinansowanie ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod

nazwą „Nauka dla Społeczeństwa”, nr projektu Nds/529407/2021/2021; patronaty honorowe Prezydenta Miasta Kalisza Krystiana Kinastowskiego i Marszałka Województwa Wielkopolskiego Marka Woźniaka, Jego Magnificencji Rektora AK prof. dr. hab. n. med. Andrzej Wojtyły oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Partnerami zaś były AK oraz PBP KP. Patronatem medialnym objęły konferencję TVP3 Poznań oraz „Latarnik Kaliski” – lokalny portal publicystyczno-informacyjny. Sponsorem była firma Beskid, oferująca materiały niezbędne w archiwizacji dokumentów.

Konferencję otworzyły organizatorki – dr B. Celer oraz prof. E. Andrysiak. Przywitały gości oraz wygłosiły kilka słów laudacji ku czci prof. K. Walczaka, który obchodził 50-lecie pracy naukowej. Po przemówieniach gości oraz wręczeniu podarunków i kwiatów czcigodnemu Jubilatowi przyszedł czas na wykład inauguracyjny Profesora. Mówił on o problemie spuścizn w zbiorach bibliotecznych oraz swoich doświadczeniach jako wieloletniego dyrektora Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu.

Po tym uroczystym wstępie rozpoczęło się wygłaszanie referatów. Panel wprowadzający moderowała dr A. Fluda-Krokos. Prof. E. Andrysiak przedstawiła informację na temat niezwykle rozproszonej spuścizny Alfonsa Parczewskiego – wybitnego kaliszczanina, prawnika oraz członka Polskiej Akademii Umiejętności. Zaprezentowała wyniki kwerendy w archiwach i bibliotekach litewskich i polskich, w tym Biblioteki Naukowej PAU i PAN. Następną prelegentką, dr Samanta Kowalska z KTPN, podzieliła się refleksją na temat ochrony prawnej dziedzictwa piśmienniczego, zwracając szczególną uwagę na regulacje prawne związane z rozwojem digitalizacji materiałów rękopiśmiennych. Dr Alicja Kowalska zaprezentowała problemy związane z opracowaniem informatora dotyczącego zbiorów rękopiśmiennych Gabinetu Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Szczególną uwagę skierowała na taki dobór informacji, który byłby najbardziej reprezentatywny dla kolekcji rękopisów oraz najbardziej dogodny dla badacza.

Po porannej dawce wiedzy prof. E. Andrysiak dokonała otwarcia przygotowanej przez siebie wystawy *Spuścizna Alfonsa Parczewskiego w zbiorach Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*”, zaś dr B. Celer oprowadziła po wystawie poświęconej spuściznie rodziny Wiłkomirskich, która znajduje się w zbiorach kaliskiej książnicy.

Kolejną sesję, tym razem poświęconą kolekcjom bibliotecznym, moderowała prof. E. Andrysiak. Pierwszy referat wygłosił prof. Andrzej Rottermund z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, który przedstawił zachowaną spuściznę Raoula Koczalskiego (1884–1948), kompozytora i znakomitego interpretatora dzieł Fryderyka Chopina, znajdującą się w zbiorach Biblioteki Państwowej w Berlinie (Staatsbibliothek zu Berlin). Dr A. Fluda-Krokos omówiła spuściznę Macieja Bayera (1803–1861) – inżyniera i powstańca listopadowego, którego córka Maria Czernicka przekazała pamiątki po ojcu, rękopisy oraz ponad 950 książek do zbiorów dzisiejszej Biblioteki Naukowej PAU i PAN. To cenna kolekcja w zbiorach krakowskiej librarii. Mgr Beata Kurek przedstawiła wydaną za jej

sprawą drukiem korespondencję Józefa Ignacego Kraszewskiego ze Stanisławem Estreicherem, stanowiącą niezwykle wartościowe źródło dotyczące np. okoliczności związanych z Jubileuszem pisarza świętowanym w Krakowie w 1879 r. Dr M.A. Klemenski zaprezentował dużą spuściznę rodziny Dayczaków, która zawiera materiały biograficzne dotyczące kilku osób: Wawrzyńca Dayczaka, znanego lwowskiego architekta, jego małżonki Zofii, ich córki Marii Dayczak-Domanasiewicz i jej męża Andrzeja Domanasiewicza, znanych krakowskich konserwatorów sztuki. Spuścizna ta, licząca kilkaset sygnatur (w tym wiele planów architektonicznych), została opracowana przez referenta i udostępniona badaczom w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w 2021 r. Ostatni referent w tym panelu, mgr Jarosław Stulczewski z Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli, pokazał niezwykle losy spuścizny znanego pisarza Jerzego Szaniawskiego, która została odkryta w 1973 r. w prywatnych zbiorach w Zduńskiej Woli i obecnie jest przechowywana w tamtejszej Miejskiej Bibliotece Publicznej.

Po przerwie obiadowej kontynuowano obrady. Trzecią już sesję moderowała dr hab. A. Firlej-Buzon. Dr Grzegorz Brodacki z KTPN wygłosił referat poświęcony archiwum Władysława Orkana, a w szczególności edycjom źródłowym listów W. Orkana przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej. Mgr K. Ziomek z Biblioteki Naukowej PAU i PAN również omówił spuścizny przechowywane w Bibliotece Jagiellońskiej, tym razem dotyczące misjonarzy sprawujących posługę na misjach w Brazylii – księży Jana Kominka CM, Jana Pitonia CM i Jacka Mięsopełki CM. Omówił okoliczności przekazania spuścizny ks. Pitonia CM do „Jagiellonki”, które związane były z konfliktem tegoż zakonnika z władzami zakonnymi. Mgr Katarzyna Jarzyńska i mgr Renata Rokicka przedstawiły spuścizny profesorskie w zbiorach Połączonych Bibliotek Wydziału Filozofii i Socjologii UW, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN oraz Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Z kolei inż. Piotr Fałat zaprezentował spuściznę prof. Kazimierza Twardowskiego, znajdującą się w zbiorach wyżej wspomnianych bibliotek filozoficznych – zauważył przy tym problemy związane z powojennym przekazaniem spuścizny profesora ze Lwowa do Warszawy, które były utrudnione ze względu na ówczesne warunki polityczne. Współorganizatorka konferencji dr B. Celer przedstawiła listy Kazimierza Wiłkomirskiego, które są przechowywane w różnych polskich instytucjach. Na zakończenie sesji dr Alicja Szulc z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu omówiła problematykę Archiwum Żydów Poznania i Wielkopolski oraz spuścizny Noacha Lasmana z Kalisza (1924–2018). Po tym referacie odbyła się ciekawa dyskusja dotycząca różnic opracowania spuścizn w archiwach, bibliotekach i w muzeach – jak się okazuje, każda z tych instytucji pod innym kątem opracowuje przekazywane im spuścizny.

Po krótkiej przerwie kawowej odbyła się ostatnia tego dnia sesja, którą poprowadziła dr hab. Agata Walczak-Niewiadomska z Katedry Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego. Tym razem skupiono się na spuściznach muzealnych. Dr Rafał Radziwionka z Muzeum Warszawy zaprezentował problemy związane z nabywaniem, ewidencjonowaniem, opracowaniem i udostępnianiem

kolekcji muzealnych – dzięki temu można było zapoznać się z „kuchnią” przejmowania nowych nabytków do Muzeum Warszawy. Mgr Anna Tabaka w swym niezwykle ciekawym referacie pokazała problem dawnych kolekcji Muzeum Ziemi Kaliskiej, które zostały utracone podczas drugiej wojny światowej. Przedstawiła przy tym zarys projektu badania proveniencji kolekcji muzealnych oraz ustalania stanu faktycznego strat wojennych, które są mocno utrudnione z powodu nikłych źródeł. Dr I. Horban ze Lwowa przedstawiła spuściznę barona Konstantego Brunickiego znajdującą się we lwowskich muzeach – kolekcja ta została rozbita na skutek likwidacji prywatnych instytucji muzealnych po roku 1945. Na zakończenie wygłosiła przejmujące słowa podziękowania dla Polaków pomagającym Ukraińcom w tym trudnym czasie wojny. Ostatnim wystąpieniem tego dnia była prezentacja dr Anny Feliks z Muzeum Wnętrz w Otwocku Wielkim, oddziału Muzeum Narodowego w Warszawie. Przedstawiła ona pamiątki Heleny i Ignacego Paderewskiego związane z ich podróżami po Ameryce, które przetrwały w zbiorach warszawskiego Muzeum Narodowego. W podsumowaniu zwróciła słuszną uwagę, iż w obecnej sytuacji spuścizny bądź pamiątki rodzinne najlepiej przekazywać do mniejszych muzeów bądź instytucji, gdyż dzięki temu mają większą szansę na zainteresowanie badaczy i są szybciej opracowywane, a nie giną w morzu innych cennych artefaktów i materiałów rękopiśmiennych.

Wieczorem prof. K. Walczak zaprosił referentów i zaproszonych gości na spacer-gawędę o swoim Kaliszu. Uczestnicy spaceru mogli zapoznać się z biblioteką KTPN, najważniejszymi zabytkami Kalisza i jego trudną historią. Na zakończenie spaceru udano się do piwnic kaliskiego ratusza, gdzie odbyła się uroczysta kolacja, w trakcie której kontynuowano dyskusje związane z referatami wygłoszonymi pierwszego dnia konferencji.

Obrady kontynuowano 23 września. O ile referaty z poprzedniego dnia odnosiły się w przeważającej mierze do zbiorów bibliotecznych oraz muzealnych, o tyle w drugim dniu skupiono się na spuściznach w zasobie archiwalnym. Podczas dwóch pierwszych sesji, nazwanych przez organizatorów odpowiednio: *W kręgu spuścizn archiwalnych I* oraz *W kręgu spuścizn archiwalnych II*, wygłoszono w sumie osiem referatów przygotowanych na podstawie źródeł z różnych instytucji: archiwów państwowych, kościelnych oraz archiwum Polskiej Akademii Nauk. Ostatnia sesja tego dnia i całej konferencji, *Varia biograficzne*, zawierała w sobie m.in. odczyty oparte na źródłach prasowych oraz ikonograficznych, niewykorzystywanych przez prelegentów z poprzednich sesji. Tak więc, mimo że na drugi dzień konferencji zaplanowano mniej referatów, którym nie towarzyszyły żadne wydarzenia towarzyszące, tematyka wystąpień była dużo bardziej różnicowana niż w pierwszym dniu.

Moderatorem pierwszej sesji była – w miejsce nieobecnego prof. M. Supruniuka – prof. E. Andrysiak. Obrady rozpoczęły się o godzinie dziesiątej rano od wystąpienia prof. Piotra Gołdyna z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza *Materiały do biografii nauczycieli wołyńskich w archiwum obwodowym w Łucku*. Profesor analizował akta osobowe nauczycieli pracujących na Wołyniu

w dwudziestoleciu międzywojennym, wytworzone przez administrację szkolną na poziomie inspektoratu oraz kuratorium. Drugi odczyt, *Kobiety osadzone w Domu Karnym w Fordonie w dwudziestoleciu międzywojennym – analiza akt osobowych więźniarek*, został wygłoszony przez panią Magdalенę Juszczak, wykładowcę Wyższej Szkoły Kadr Menedżerskich w Koninie. W tym przypadku interpretacja dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, takich jak Księgi więźniów, Opisy osoby więźnia, Dane o sprawowaniu się więźnia karnego, Opinie w sprawie przedterminowego zwolnienia czy Wstępny kwestionariusz do badań kryminalno-biologicznych, pozwoliły na przeprowadzenie analizy portretu psychospołecznego oraz pedagogicznego więźniarek. Kolejny referat, *Spuścizna jako baza źródłowa do badań nad biografią i działalnością naukową uczonego na przykładzie spuścizny badacza dziejów wczesnej Słowiańszczyzny prof. Andrzeja Wędzkiego (1927–2017)*, przedstawił dr Wojciech Mądry z Zakładu Historii Instytutu Slawistyki PAN. W wystąpieniu tym, opartym na materiałach z Archiwum PAN Oddział w Poznaniu, wykazano, że spuścizna badacza, zawierająca oprócz rękopisów i maszynopisów prac naukowych także tablice genealogiczne, relacje rodzinne oraz wspomnienia z podróży, może stanowić podstawę do odtworzenia dziejów rodziny parę pokoleń wstecz. Ostatni odczyt podczas pierwszej sesji, *Spuścizny w zasobie Archiwum Państwowego w Lesznie i ich znaczenie dla badań nad historią regionu*, wygłosiła dr Elżbieta Olender, dyrektor Archiwum Państwowego w Lesznie. Omówiła ona sposób porządkowania spuścizn archiwalnych w prowadzonej przez siebie placówce, przedstawiła zawartość najważniejszych zespołów oraz zwróciła uwagę na znaczenie tej części zasobu dla życia społecznego, kulturalnego oraz historii regionu.

Po przerwie kawowej obrady zostały wznowione przez prof. P. Gołdyna, który poprowadził kolejną sesję. Jako pierwsza wystąpiła dr Magdalena Kwiatkowska, emerytowany już pracownik Uniwersytetu Łódzkiego, z referatem *Materiały do biografii Stanisława Pomian-Szednickiego w Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim*. W swoim odczycie dr M. Kwiatkowska przybliżyła postać wciąż szerzej nieznanego prawnika i społecznika, organizatora Sądu Najwyższego w odrodzonej Rzeczypospolitej, który do 1922 r. pełnił także funkcję jego pierwszego prezesa, a po powrocie do Piotrkowa współzałożył dwie biblioteki i udzielał się w tamtejszym Towarzystwie Dobroczynności dla Chrześcijan. Następnie swój odczyt *Archiwum Wandy Grabowskiej jako źródło w badaniach o charakterze biograficznym i regionalnym* wygłosił dr Tomasz Matuszak, dyrektor Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Omówił on charakterystykę i zawartość spuścizny Wandy Grabowskiej – nauczycielki prowadzącej podczas obu wojen światowych tajne komplety, współzałożycielki Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego – zwracając również uwagę na zasady opracowania zespołu oraz jego wykorzystanie w działalności naukowej i popularyzatorskiej. W dalszej kolejności wystąpił pan Piotr Pietryga, student dwóch kierunków: historii oraz teologii – na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. W referacie *Spuścizna archiwalna ks. Leona Formanowicza (1878–1942) w Archiwum Archidiecezjalnym*

w *Gnieźnie – próba charakterystyki zasobu*, stanowiącym fragment pracy magisterskiej pisanej na Wydziale Historii UAM, zwrócił on uwagę na dynamiczne zmiany w układzie oraz zawartości omawianej spuścizny, wytworzonej przez archiwariusza i bibliotekarza kapituły gnieźnieńskiej. Ostatni odczyt podczas sesji wygłosiła dr Elżbieta s. Monika Albiniak z Centralnego Archiwum Wojskowego funkcjonującego w ramach Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego. W referacie *Co pozostało po oblubienicach Jezusa Chrystusa z pierwszego powstałego we Lwowie polskiego zgromadzenia zakonnego? Spuścizny sióstr zakonnych: Marii Antoniny Mirskiej, Moniki Różańskiej i Jolanty Puchalki w zasobie Archiwum Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej w Grodzisku Mazowieckim* wykorzystano zasadę *pars pro toto*, by na przykładzie spuścizn trzech istotnych przedstawicielek omawianego zgromadzenia zakonnego scharakteryzować materiały zachowane w już tylko szczątkowym archiwum zakonnym, wywiezionym w 1946 r. ze Lwowa w nowe granice Polski.

Po przerwie obiadowej wznowiono obrady w ramach ostatniej sesji, również prowadzonej przez prof. E. Andrysiak. Jako pierwsza wystąpiła dr Barbara Krawczyk z Biblioteki Jagiellońskiej z referatem *Projekt utworzenia czytelnia dla uczniów liceów krakowskich autorstwa Józefa Muczковского z 1830 roku*. Na podstawie rękopisu projektu przechowywanego w Archiwum UJ dr B. Krawczyk przedstawiła nowatorski, jak na owe czasy, pomysł z zakresu pedagogiki, zwracając jednocześnie uwagę na kwestie organizacji księgozbiorów szkolnych oraz proces kształcenia krakowskich uczniów w pierwszej połowie XIX w. W następnej kolejności odczyt pt. „*Gazeta Kaliska*” jako źródło informacji osobowej na temat duchowieństwa Kalisza i regionu w latach 1893–1897 wygłosiła prof. A. Walczak-Niewiadomska. Na podstawie analizy zawartości prasy scharakteryzowała obraz duchowieństwa i okolic z omawianego okresu. Następnie pani Olga Nasińska z Narodowego Archiwum Cyfrowego przedstawiła referat *Spuścizna fotograficzna Jana Magierskiego w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego*. Wystąpienie to pozwoliło unaocznic, w jaki sposób źródła ikonograficzne w postaci zdjęć mogą poszerzyć naszą wiedzę na temat ich autora. Ostatni referat omawianej sesji oraz całej konferencji wygłosił dr Piotr Molenda, członek KTPN. W odczycie *Wątki biograficzne polskiej metody mnemotechnicznej w świetle źródeł zdeponowanych w Bibliotece Kórnickiej oraz zbiorów Biblioteki Książąt Czartoryskich w Krakowie* dr P. Molenda przedstawił, na podstawie szerokiej bazy źródłowej, postać twórcy głośnej w XIX w. polskiej szkoły mnemotechnicznej, Antoniego Jaźwińskiego, oraz kontynuatorów jego dzieła, gen. Józefa Bema i Feliksa Napoleona Żaby. Całość obrad konferencji podsumował prof. K. Walczak – zacny jubilat.

W tej dwudniowej konferencji wzięło udział ponad 70 uczestników. Był to czas wypełniony ciekawymi referatami, owocnymi dyskusjami i nowymi pomysłami na współpracę i prace naukowe. Wszystko to potwierdza słuszność i potrzebę jej zorganizowania. Tym bardziej cieszy wiadomość o kolejnym planowanym spotkaniu.